

František Trstenský

Charakter poznámok k Novému zákonu v preklade Kamaldulskej Bibliie

Nasledujúca štúdia je zameraná na druhý zväzok KB (KB II) a to konkrétne na preklad Nového zákona. V centre pozornosti sú poznámky, ktoré sprevádzajú biblický text. Najskôr sa budem venovať stručnej charakteristike jednotlivých skupín poznámok a v závere sa dotknem sumára, ktorý je umiestnený pred každou kapitolou zo Svätého písma.

V Kamaldulskej Biblii (ďalej KB) biblický text je vždy ohraničený do viditeľného rámca. V ňom je vždy zreteľne označený názov a začiatok každej biblickej knihy, ako aj každej kapitoly, pred ktorou je vždy umiestnený stručný sumár. Nad rámcom je na každej strane umiestnený názov biblickej knihy s príslušnou kapitolou. Časť pod rámcom je prázdna a využila sa neskôr editorom na uvedenie číslovania strán. Autor využil veľmi obmedzený priestor na vonkajších okrajoch strán, aby vložil svoje poznámky. Vnútorne okraje sú bez poznámok. Spôsob usporiadania strany KB je uvedený v [prílohe 19](#) (KB II, 521). Jednotlivé poznámky na okraji KB som podľa ich charakteru rozdelil na tri skupiny:

1. Liturgické poznámky, ktoré slúžia na označenie začiatku biblického čítania v korešpondencii s liturgickým kalendárom uvedeným na konci prekladu.

2. Odkazy na iné biblické texty, na ktoré sa príslušný verš vzťahuje alebo na paralelné miesta v iných evanjeliách.

3. Exegetické poznámky, ktoré napomáhajú presnejšiemu porozumeniu verša alebo obsahujú doplňujúce informácie.

Hlavná pozornosť štúdie sa bude sústreďovať najmä na tretiu skupinu poznámok. Je potrebné zdôrazniť, že práve výrazne ohraničený priestor je dôvodom, že pred sebou máme veľmi stručné, častokrát len jednoslovné poznámky a v prípade odkazov na iné biblické texty ide iba o skratky biblických kníh. Napriek tomu, ako uvidíme, obsahujú vzácne a cenné informácie s duchovným a teologickým rozmerom.

Liturgické poznámky

Výber čítaní sleduje poriadok Rímskeho misála. Kvôli ľahšej orientácii je začiatok čítania vyznačený značkou † na okraji a priamo v texte s príslušným dňom, kedy sa má čítať a záver je priamo v texte označený značkou *. Napríklad na sviatok Narodenia Jána Krstiteľa je na okraji označený začiatok evanjeliového čítania aj s príslušným dňom († In Nat. S. Joa. Bap.) v Lk 1,57. Záver je označený v Lk 1,68 (*). Keď porovnáme biblický text

s priloženým indexom, nájdeme v mesiaci jún pod číslom 24 označené príslušné čítanie Lk 1.57.68 ([príloha 20](#), KB II, 772), kde je veršami (57.68) stanovený začiatok aj koniec textu.

Rovnaký spôsob označenia začiatku (†) a konca textu (*) je použitý aj v prípade mimoevanjeliových textov. Najskôr ako príklad uvádzam čítanie zo Skutkov apoštolov na sviatok Turíc. Na okraji a aj v samotnom texte je označený začiatok čítania v Sk 2,1 († Dom. Pentec., KB II, 558) a záver je označený priamo v texte v Sk 2,11 (*). Keď porovnáme biblický text s priloženým indexom, nájdeme pri nedeli Zoslania Ducha Svätého – *Dom. Pentecostes* označené príslušné čítanie Sk 2,1.11 (Act. 2.1.11), kde je veršami (1.11) stanovený začiatok aj koniec textu.

Ďalší príklad je označenie začiatku a konca liturgického čítania z Pavlových listov, konkrétne z Listu apoštola Pavla Rimanom. Poznámka na okraji Rim 1,1 prezrádza, že toto čítanie sa čítalo na Vigíliu Narodenia Pána. Na okraji a aj v samotnom texte je označený začiatok čítania v Rim 1,1 († Vig. Nat. Dni, KB II, 607) a záver je opäť označený priamo v texte v Rim 1,6 (*). Keď porovnáme biblický text s priloženým indexom, nájdeme na Vigíliu Narodenia Pána – *In Vig. Nat. Dni* označené príslušné čítanie Rim 1,1.6 2,1.11 (Rom. 1.1.6 (KB II, 767), kde je veršami (1.6) stanovený začiatok aj koniec textu.

Značka, ktorá slúži na označenie začiatku čítania (†) je vždy umiestnená na okraji textu s označením dňa, na ktorý pripadá príslušné čítanie. Pokiaľ však ide o umiestnenie značky v samotnom texte, jej poloha býva rôzna. Niekedy je to hneď na začiatku verša, inokedy za prvým, druhým alebo tretím slovom príslušného textu. Našiel som však aj prípady, keď sa v texte nenachádza, pravdepodobne preto, že začiatok vyplýva logicky zo samotného textu. Takým príkladom je rodokmeň Ježiša Krista v Evanjeliu podľa Matúša 1,1 (KB II, 404). Toto čítanie sa čítalo na sviatok počatia Panny Márie a narodenia Panny Márie († In Cocep. et Nativ. B. Virg.) tzn. 8. decembra a 8. septembra. Pri texte z Mt 1,1 chýba priamo v texte označený začiatok (KB II, 404). V každom prípade správny začiatok každého čítania je zachovaný aj vďaka poznámkam v Indexe čítaní podľa Rímskeho misála, ktorý vždy obsahuje aj latinské úvodné slová.

Teda vidíme, že značky použité v biblickom texte a priložený index úzko korešponujú. Slovenský preklad KB s indikáciami čítaní na jednotlivé dni v liturgickom kalendári ukazuje, že jeho využitie bolo širšie. Priložený *Index Lctionum Epistolas et Evangeliorum* v závere za knihami Nového zákona (KB II, 767-775) potvrdzuje, že preklad slúžil pravdepodobne počas liturgie, ktorá síce bola v latinčine ale z katechetických dôvodov po čítaní z latinskej Vulgáty mohla zaznieť príslušná pasáž v slovenčine. A teda preklad slúžil ako istý druh lekciónára. Je potrebné venovať osobitnú štúdiu štruktúre tohto indexu.

Zvláštnosťou ostáva, že kým biblický text je uvedený v slovenskom preklade, poznámky po okrajoch sú vždy uvedené v latinčine. Biblický text a text latinských poznámok po okrajoch nie je jeden od druhého navzájom závislý, ale latinské poznámky sú gramaticky prevzaté z latinskej Vulgáty a vložené po okrajoch podľa príslušných veršov, na ktoré sa vzťahujú. Tak to vo svojich poznámkach dokazuje Vladimír Gregor.¹ Potvrďuje to aj tá skutočnosť, že Index liturgických čítaní (KB II, 767-775) obsahuje vždy aj úvodné slovo v latinčine, ktorým príslušná pasáž začína. V prípade už spomenutého evanjeliového čítania zo sviatku Narodenia Jána Krstiteľa je to slovo *Elisabeth*, ako to uvádza latinský text Vulgáty, hoci slovenský preklad KB začína túto časť slovami „A Alžbětě...“ Domnievam sa preto, že to, čo tvrdí Vladimír Gregor pre latinské poznámky po okrajoch textu, platí aj pre Index liturgických čítaní, že totiž tieto nevychádzajú zo slovenského prekladu KB, ale tento Index bol nezávisle vložený na záver textu a liturgické poznámky po okrajoch a v texte boli následne podľa neho doplnené. Prezrádza to napokon aj samotný nadpis, v ktorom je uvedené, že rozpis čítaní je „*In ecclesia juxta Ritum Missalis Romani*“ (KB II, 767).

Odkazy na iné biblické texty

Ďalšou významnou funkciou poznámok po okraji textu je ich referencia na iné biblické texty. Aj v tomto prípade názvy biblických kníh sú uvedené v latinčine. Systém je jednoduchý a prehľadný. Priamo v texte je pri príslušnom slove umiestnené písmeno v minuskulnej forme a po okrajoch je umiestnené rovnaké písmeno, ale v majuskulnej forme, pri ktorom je zaznamenaný odkaz na iný biblický text. Celkovo je použitých 22 písmen (A, B, C, D, E, F, G, H, I, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z). Skutočnosť, že v abecede sa nepoužívajú písmená J, K, U dosvedčuje, že autor sa riadil latinskou abecedou a pravdepodobne aj v tomto prípade prebral odkazy na iné biblické knihy z latinskej Biblie. Ako príklad uvádzam úvodnú stranu Evanjelia podľa Matúša, kde je evidentné použitie všetkých spomenutých písmen ([príloha 21](#), KB II, 404). Tak celkovo zachoval ľahšiu aplikáciu latinských poznámok na slovenský preklad KB, čo by pri použití slovenských písmen abecedy skomplikovalo celý postup. Miestami však je zrejmé, že predovšetkým pri písmenách I, V to autora zvädza k písaniu slovenských písmen J, U (KB II, 408). Autor však vždy nejde v abecede od prvého až po posledné písmeno, ale niekedy začína nečakane odznova alebo dokonca aj opakuje niektoré písmená a to bez ohľadu na text, či začína alebo končí kapitola, či začína alebo končí strana, ba dokonca bez ohľadu na to, či začína alebo končí biblická kniha. Ako príklad

¹ Porov. GREGOR, V.: *Die exegetischen Anmerkungen am Rand der Kamaldulenser – Bibel*. 779-781.

uvádzam záver Evanjelia podľa Matúša a začiatok Evanjelia podľa Marka (KB II, 444). Na mieste je otázka, či tak robil preto, že niektoré poznámky vypustil alebo upravil? A keď opakuje niektoré písmená, robí tak preto, že sa pomýlil? Ako príklad uvádzam Mt 1,20-22, kde sa opakuje poradie písmen na okraji ako aj v samotnom texte A,B,A,B,C ([príloha 22](#), KB II, 404). Skratky biblických kníh sú uvádzané v latinčine. Predstavujú významnú pomôcku pri čítaní Biblie, keďže podľa starobylej tradície je potrebné vysvetľovať Písmo Písmom. Inými slovami Sväté písmo sa stáva tlmočníkom seba samého. Tento prístup má svoje základy už v rabínskom a predovšetkým v patristickom vysvetľovaní Písma. Ide o snahu vidieť konkrétnu biblickú udalosť v súvislosti s ďalšími udalosťami, resp. v širšom kontexte. Biblia totiž nie je len zbierkou jednotlivých kníh, medzi ktorými by nebol súvis, ale je výsledkom jednej veľkej Tradície. „*Keďže však sväté Písmo treba čítať a vysvetľovať v tom istom Duchu, v ktorom bolo napísané, aby sa zistil pravý zmysel posvätných textov, nemeňšiu pozornosť treba venovať i obsahu a jednote celého Písma a brať zreteľ na živú tradíciu celej Cirkvi a na analógiu viery.*“ (Dei Verbum, bod 12) Moderná exegéza tento spôsob čítania Biblie označuje výrazom „kánonický“, lebo je zameraný na Bibliu ako celok. Usiluje sa porozumieť významu textu v určitom kontexte všetkých kníh Biblie (v rámci kánona Biblie). Biblia sa zvykne deliť na Starý a Nový zákon. Pri kánonickej čítaní sa pristupuje k Svätému písmu akoby k jednému príbehu spásy Boha s človekom, ktorý začína stvorením (Kniha Genezis), vyvrcholí Ježišom Kristom (novozákonné evanjeliá) a smeruje k svojmu konečnému završeniu (Apokalypsa). Kľúčom ku kánonickej lektúre je pre Cirkev Ježišovo veľkonočné tajomstvo, v ktorom vidí naplnenie starozákonných prisľúbení a zálohu budúceho naplnenia. Kristus je teda zjednocujúcim princípom. Východiskom kánonickej interpretácie sú slová samotného Ježiša „*Toto je to, čo som vám hovoril, kým som bol ešte s vami, že sa musí splniť všetko, čo je o mne napísané v Mojžišovom zákone, u Prorokov a v Žalmoch.*“ (Lk 24,44) Je potrebné zdôrazniť, že Nový zákon nie len naplňa, ale prevyšuje Starý zákon a predstavuje definitívnu udalosť spásy. Kánonickej čítaní je meditatívnym čítaním, lebo nezískava jednoducho len informácie, ale transformuje čitateľa do dejín spásy.

Exegetické poznámky

Posledná kategória poznámok predstavuje najdôležitejší prínos pre interpretáciu biblického textu. Samozrejme, vždy na prvom mieste stojí samotný biblický text. Avšak doplnený poznámkovým aparátom predstavuje významnú súčasť teologického formovania a plní úlohu aj akéhosi biblického „lexikónu“, čo aj uvidíme, podľa charakteru poznámok. Zámer prekladateľa a zostavovateľa poznámok bol určite širší. Odborníci, ktorí podrobili KB

výskumu už pred týmto našim projektom tvrdia, že KB slúžila ako manuál pre kňazov v ich pastoračnej práci a pri liturgii. S týmto názorom je možné vyjadriť súhlas aj vzhľadom na charakter poznámok, ktoré sprevádzajú samotný preklad biblického textu.²

Najčastejšou úlohou exegetických poznámok je napomôcť správne porozumieť biblický text. Napríklad vo verši Mt 1,20: „*Józefu Synu Dáwida, neboj se wziti Maryu, Manžélku twú: nebó čo sa vo ni počalo, z Ducha Swatého jest.*“ Autor pri sloveso *wziti* = *vziať* uvádza na okraji pri písmene B latinské slovo *retinere* - *podržať*, hoci latinský text uvádza slovo *accipere* – *priať* ([príloha 23](#), KB II, 404). Táto exegetická poznámka upresňuje biblický výraz a stáva sa spresnením pre toho, kto text čítal. V skutočnosti si Jozef už vzal Máriu za manželku, ale chcel ju prepustiť. Anjel ho nabáda, aby si ju vzal tzn. ponechal, čo autor poznámky vysvetľuje.

Text v Jn 3,3 obsahuje verš z nočného stretnutia Ježiša s Nikodémom, v ktorom Ježiš odpovedá na otázku keď hovorí: „*Amen, Amen powidám tebe, nenarodily sa kdo znouu, némože widěti králówstwi Boži.*“ Autor pri sloveso *widěti* = *vidieť* uvádza na okraji pri písmene B latinské slovo *obtinere* – *získať* (KB II, 524). Aj táto exegetická poznámka upresňuje biblický text. Latinský text Vulgáty totiž obsahuje slovo *videre* – *vidieť*, ktoré presne zodpovedá textu KB. Autor však cíti potrebu spresniť, že nejde o pozeranie telesnými očami, a preto na okraji upresňuje význam, aby čitateľ správne pochopil text.

Ďalším príkladom exegetickej poznámky podobného charakteru je Jn 3,21: „*Ale kdo čini práwdu jide k swětlu, aby sa zjawowali skutki jeho, nebo w Bohu učiněné su.*“ Autor pri slove *čini práwdu* – *koná pravdu* na okraji pod písmenom A uvádza *vera justitia* - *pravá spravodlivosť*. Latinská Vulgáta má spojenie *facit veritatem* – *koná pravdu*, čo zodpovedá textu KB. Autor však spresňuje jeho chápanie a vysvetľuje, že pod konaním pravdy sa rozumie konať pravú spravodlivosť (KB II, 524). Táto poznámka tak získava katechetický a pedagogický charakter.

Pekným príkladom je verš 1,13 zo Skutkov apoštolov: „*A kdiž byli wešli do přibytku, wystúpili tam, kde zostávali Petr a Ján, Jakub i Ondrej, Filip a Tomáš, Bartholoměj i Matúš, Jakub Alffeúw a Symon Zelótes, i Júdas Jákubúw.*“ Pri mene *Alffeúw* = *Alfejov* je v latinčine pod písmenom N uvedené v poznámke na okraji *filius* – *syn*. Pri mene *Jakubúw* – *Jakubov* je v latinčine pod písmeno O uvedené v poznámke na okraji *Frater* – *brat*. Autor poznámok tak spresňuje informácie o dvoch apoštoloch. Jakub patrilo do okruhu dvanástich apoštolov a v Novom zákone sa spomína iba štyrikrát vždy označený ako syn Alfejov, aby sa odlíšil od

² Porov.: GREGOR, V.: *Die Kamaldulenser - Bibel – eine als Manuskript erhaltene Bibelübersetzung aus der Mitte 18. Jahrhunderts: Initiator, Entstehungsort, Übersetzer und die Frage ihrer Zweckbestimmung.*, s. 973.

Jakuba, syna Zebedeja. Na základe správy z Markovho evanjelia je nazývaný mladší alebo menší: „*Zobďaleč sa pozerali aj ženy. Medzi nimi Mária Magdaléna, Mária, matka Jakuba Mladšieho a Jozesa, i Salome.*“ (Mk 15,40) Hieronym na základe textu v Mk 6,3 spája postavu Jakuba, syna Alfejevho s Jakubom, Pánovým bratom: „*Vari to nie je tesár, syn Márie a brat Jakuba a Jozesa, Júdu a Šimona?*“ Júdu Jakubovho považuje tradícia za brata Jakuba Alfejevho, ktorý je uvedený v spomenutom citáte Mk 6,3. V evanjeliových zoznamoch apoštolov sa niekedy uvádza aj pod menom Júda Tadeáš. Preto autor poznámky považuje za dôležité objasniť tieto postavy (KB II, 557).

V Skutkoch apoštolov 1,12 je aj nasledujúci verš: „*Tedy sa navrátili do Jeruzaléma od hory, ktorá sa menuje Olivétská, ktorá jest wedlé Jeruzaléma, jedného dňa.*“ Pri slove *jedného dňa* je v poznámke na okraji pri písmene M v latinčine upresnenie: *Syrus ait 7. stádia – Sýrsky (preklad) hovorí 7 stádií.* Autor teda uvádza poznámku o sýrskom preklade. Pravdepodobne ide o Pešitu. Názov Pešita prvýkrát použil Mozes bar Kefa v roku 903 a znamená „jednoduchý.“ Preklad bol urobený niekedy v 4. stor. Nazýva sa aj „sýrska Vulgáta“ pre svoje veľké rozšírenie a obľubu. Autor v poznámke však ponecháva latinský údaj o vzdialenosti Olivovej hory od Jeruzalema, keď hovorí o 7 stádiách. Latinský text Vulgáty je však trochu odlišný: *Tunc reversi sunt Hierosolymam a monte qui vocatur Oliveti qui est iuxta Hierusalem sabbati habens iter – vrátili sa do Jeruzalema z hory, ktorá sa volá Olivová, ktorá je blízko Jeruzalema vo vzdialenosti dovolenej prejsť v sobotu.* Je zaujímavé v tomto sledovať text Kralickej Biblie: „*Tedy navrátili se do Jeruzaléma od hory, jenž slove Olivetská, kteráž jest blízko Jeruzaléma, vzdálí cesty jednoho dne svátečního.*“ Hlavne chýbajúci údaj o sobote a naopak zmienka o jednom dni približuje KB na tomto mieste k českému prekladu. *Bible Kralická: Bible svatá aneb všechna písma Starého i Nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1613*, ako ukážem v tabuľke ďalej. Išlo o prvý český preklad z pôvodných jazykov, ktorý kládol dôraz na liturgické použitie a prehĺbenie zbožnosti. Nový zákon preložil v roku 1564 Jan Blahoslav. Postupoval podľa predlohy Theodora Bezy (1519-1605). Ten v roku 1556 vydal grécky Nový zákon doprevádzaný latinským textom. Blahoslavov preklad obsahoval mnohé komentáre, odvolávky na paralelné biblické miesta, ako aj exegetické poznámky. Preklad Starého zákona vyšiel v piatich zväzkoch v rokoch 1579-1593. V roku 1613 vyšlo súhrnné vydanie v jednom zväzku. Svoj názov táto Biblia dostala podľa miesta vytlačenia v juhomoravskej obci Kralice nad Oslavou. V roku 1787 bola Kralická Biblia vytlačená v Bratislave a v roku 1808 v Palkovičovom bratislavskom vydaní. Kralickú Bibliu prijali slovenskí protestanti.

Autor KB nijako bližšie nevysvetľuje v poznámke, o akú vzdialenosť išlo, čo potvrdzuje, že poznámky sú prebraté z latinskej Biblie bez ich aktualizácie na domáce pomery. Štádia bola rímska miera a predstavovala približne 185 metrov (KB II, 557).

Autor v poznámkovom aparáte spomína aj grécke a sýrske preklady, čo predstavuje významný prínos pre biblickú exegézu. V Skutkoch apoštolov 2,47 KB prekladá: „*Ale Pán rozmnožoval každodenně tych, který by měli spasený byti k tomu též.*“ Za slovom *též* – *taktiež* je pri písmene A v latinčine poznámka: *graec. et syr. in Ecclesia – v gréčtine a sýrštine v Cirkvi* (KB II, 560). Odvolávky na grécky alebo sýrsky text nájdeme na viacerých miestach KB, čo zvyšuje hodnotu a prínos KB vo svojej dobe.

Autor v poznámkovom aparáte uvádza aj niektorých cirkevných otcov. Sú to predovšetkým svätý Augustín, svätý Ján Zlatoustý a svätý Hieronym. Ako príklad uvádzam text v Mt 8,22: „*A Ježiš poweděl jemu: Nasleduj mňa, a zanechaj mrtwych pochowawati swych mrtwych.*“ Pri slove *mrtwych* – *mŕtvych* je v poznámke na okraji pri písmene R v latinčine uvedené *mortuos anima S. August. – dušu mŕtvych, Svätý Augustín*. V dobe cirkevných otcov v podstate celý kresťanský život bol poznačený Bibliou a z toho vychádzala aj exegéza biblických textov. Cirkevní otcovia rozlišovali historický alebo tzn. slovný zmysel. Origenes ho nazýval somatický tzn. telesný zmysel. Okrem toho však vždy hľadali duchovný – spirituálny zmysel, ktorý sa usiluje ísť ďalej - hlbšie za slovný zmysel. Aj v tejto poznámke je prítomný práve tento spôsob práce s Bibliou. Svätý Augustín hovorí o duchovne mŕtvych. Ide teda za bežné chápanie výrazu slova *mŕtvy* a dáva tak celému veršu duchovný zmysel ([príloha 24](#), KB II, 412).

Doteraz sme sa venovali skôr krátkym – jednoslovným poznámkam. Teraz zameriam pozornosť na relatívne dlhšie texty. V Evanjeliu podľa Marka nachádzame v 1,32 tento text: „*Ale kdiž byl večer po západu slúnka prinášali k němu všeckych tele majicich i s d'abélstwim obsednútich.*“ Pri slove *slúnka* = *slnka* je v poznámke na okraji pri písmene O v latinčine upresnenie: *et Sabbatu(m) et ja(m) eo t(em)pore licere operari – a v sobotu už v tom čase bolo dovolené pracovať*. Autor upozorňuje na židovské prostredie. Siedmy deň v týždni bol zasvätený Bohu. Názov sobota pochádza od hebrejského slova *šabat*, čo v preklade znamená *odpočívať*. Sobota v sebe nesie dva rozmary: 1. je spomienkou na stvorenie; 2. je spomienkou na vyslobodenie z Egypta. Preto v tento deň platil prísny zákaz prác a dovolené boli len presne stanovené práce. *A bol večer a bolo ráno*“, takto sa hovorí v Knihe Genezis o počítaní dní. Nový deň začínal západom slnka predchádzajúceho dňa. Sobotným súmrakom teda končila povinnosť zachovávať sobotný pokoj. V poznámke sa autor odvoláva práve na túto

skutočnosť. Po súmraku sa schádza veľké množstvo ľudí, prinášali mnohých na nosidlách, aby ich Ježiš uzdravil (KB II, 445).

V Lk 1,23 sa píše: „*A stalo sa, hneď jak sa vyplnili dny služby jeho, odešiel do domu swého.*“ Pri slove *do domu swého* = *do svojho domu* je na okraji pod písmenom I v latinčine dlhšia poznámka: *sc. tem. officij. habitabant sacerdotes prope templu(m) in domunculis ad id desti(tu)tis* - *Tak v čase služby prebývali kňazi v samotnom chráme v miestnostiach na to určených.* V tomto prípade ide o poznámku dotýkajúcu sa liturgie v jeruzalemskom chráme. Pred rokom 70 po Kr. bol srdcom židovstva chrám v Jeruzaleme. Od Šalamúna, ktorý ho dal postaviť, sa stal oficiálnou svätyňou Judského kráľovstva. Kňazi žili z kultu a mali podiel z obiet, ktoré sa prinášali. Podľa 24. kapitoly Prvej knihy Kroník kráľ Dávid ustanovil 24 tried kňazov, spevákov a vrátnikov. Keď vyšla služba na príslušného kňaza, opustil svoju rodinu a žil počas obdobia služby, čo bolo približne 2 týždne v roku, v chráme. Po skončení sa vrátil naspäť. Na chrámovú plošinu, na ktorú mohli vstúpiť aj tí, ktorí neboli Židmi, sa prichádzalo piatimi bránami chrámového múra. V centre chrámovej plošiny bol samotný chrámový komplex, na ktorý sa vstupovalo po dvanástich schodoch. Skladal sa z Nádvorí žien, odkiaľ sa vstupovalo do Nádvorí Izraela a na Nádvorie kňazov. Na Nádvorí kňazov bol vybudovaný oltár pre zápalné obety a rampa, po ktorej sa privádzali zvieratá na obetu. Pri oltári sa nachádzalo veľké medené umývadlo, nazývané More.

Centrom celého priestranstva bola svätyňa. Skladala sa z troch častí: Predsiene, Svätyne a Svätyne svätých. Na nádvorí chrámu boli ešte ďalšie miestnosti: na zhromaždenie synédria; na odpočinok pre kňazov a levitov, ktorí mali v chráme službu; na obradné umývanie; na udržiavanie ohňa atď. Autor KB vo svojej poznámke vysvetľuje, že Zachariáš, kňaz jeruzalemského chrámu a otec Jána Krstiteľa, býval v týchto miestnostiach pre kňazov (KB II, 473).

V Jn 21,17 KB uvádza: „*Poweděl mu potreti: Šymone, syn Jónúw miluješly mňa? Zarmutil sa Petr, že mu potreti poweděl, milujěšly mňa? Y poweděl mu: Pane, ty všěcky věci znáš: ty wiš, že teba milujem. Poweděl mu: Pas owce mé.*“ Za slovom *owce mé* = *moje ovce* je uvedená pod písmenom F v latinčine poznámka: *Hic Petro datae sunt claves potestas et auctoritas pascendi o(mne)s (Chris)ti oves – Tu bola Petrovi daná moc a autorita pásť všetky Kristove ovce.* Ide predovšetkým o dôležitú interpretáciu katolíckej náuky o Petrovom primáte, to znamená, že má bezprostredne a priamo primát nad celou Cirkvou. Každý, kto je na tejto Stolicy nástupcom Petrovým podľa ustanovenia samého Krista dostáva Petrov primát nad celou Cirkvou. Vidíme, že táto poznámka má dogmatický a katechetický charakter (KB II, 556).

Pekný príklad dlhšej exegetickej poznámky nachádzame v Liste apoštola Pavla Filemonovi. Je najkratším Pavlovým listom. Je tak krátky, že sa ani nedelí na kapitoly, ale iba na verše. Obsahuje 25 veršov a 335 gréckych slov. V 11 verši prekladu KB sa uvádza: „...*który tebe někdy užitečný byl, ale wčil, y mně, y tebe užitečný jest.*“ Pri tomto verši je v latinčine pod písmenom L táto poznámka: *Alludit ad nomen Onesimi quod signif. utile(m) – Naráža na meno Onesima, čo znamená užitočný.* V grécko-rímskom prostredí otroci často dostávali symbolické mená: *Karpos – úrodný, Chrésimos – prospešný, Chréstos – dobrý, Onésiforos – výnosný.* Grécke slovo *onesimos* doslova znamená *užitočný*. Onezimus odchodom od pána sa stal pre neho neužitočným, ale Pavol ukazuje, že otrok sa zmenil, stal sa inou osobou. Príčinou zmeny je skutočnosť, že Pavol ho vo väzení získal pre kresťanstvo. Pri tomto verši chcem však aj pripomenúť skutočnosť, že preklad nie je presný. Správne má byť: „*który tebe nekdy neužitečný byl...*“ (KB II, 703). V tom istom liste sa stretávame so zaujímavým exegetickým vysvetlením dôvodu, ktorý viedol k úteku otroka Onezima od svojho pána Filemona. Vo verši 18 prekladu KB čítame: „*A jesli wolačó ubližil tebe, aneb wolačó dlužěň jest, to mně pripjss.*“ V spomenutom verši máme hneď dve poznámky. Jedna je pri slove *ubližil* pod písmenom S v latinčine uvedená slovom *aufugiendo = utečúc*. Druhá je pri slove *pripjss* pod písmenom S v latinčine uvedená spojením *furtu(m) et debitu(m) ejus in me transfer – Jeho krádež a dlh prenes na mňa* (KB II, 703). Najstaršie vysvetlenie okolností, ktoré viedli k stretnutiu Onezima s Pavlom hovorí, že Onezimus, ktorý nebol kresťanom a bol otrokom v dome Filemona, spôsobil nejakú vážnu škodu svojmu pánovi: „*A ak ťa v niečom poškodil, alebo ak ti je niečo dlžen, mne to pripočítaj.*“ (Flm 18). Na toto vysvetlenie sa odvoláva aj autor poznámky, ktorý uvádza krádež a dlh. Onezimus sa problém rozhodol riešiť tak, že utiekol od svojho pána a vyhľadal Pavla vo väzení, váženého priateľa svojho pána a u neho hľadal pomoc, možno priamo azyl, keďže za útek mu hrozil trest. Pavol získal Onezima pre kresťanstvo: „*Prosím ťa za svojho syna Onezima, ktorého som splodil v okovách*“ (Flm 10) a z jeho vlastných úst sa dozvedel o láskavosti a viere, ktorú Filemon požíval v Kolosách. Na Filemonovej láske a viere Pavol postavil svoju prosbu ohľadom otroka Onezima vyjadrenú písomnou formou listom.

Iným príkladom exegetickej poznámky je Mt 2,15: „*Z Ægypta powolal sem Syna mého.*“ Na okraji je uvedené pod písmenom Q latinčine: *In sensu litterali Israël in Mystico Christum – V literárnom zmysle Izrael, v mystickom Krista.* Tento typ poznámky je veľmi významný, lebo ukazuje dôležitosť rozlišovania rozličných literárnych zmyslov, na ktoré upozorňujú aj všetky posledné dokumenty, týkajúce sa správnej interpretácie. Za všetky uvediem konštitúciu Dei Verbum II. vatikánskeho koncilu: „*Ďalej je potrebné, aby*

vysvetľovateľ hľadal zmysel, ktorý svätopisec chcel v daných okolnostiach vyjadriť a skutočne vyjadriť pomocou vtedy používaných literárnych druhov, podľa podmienok svojej doby a kultúry. Aby sa totiž správne pochopilo, čo chcel posvätný autor povedať tým, čo napísal, treba venovať náležitú pozornosť oným zvyčajným irečiteľným spôsobom myslenia, vyjadrovania a rozprávania, ktoré jestvovali v časoch svätopiscových, ako aj na spôsoby, ktoré sa v tej dobe používali vo vzájomných ľudských stykoch.“ (DV, 12) Literárny zmysel sa usiluje porozumieť slovám v ich pôvodnom význame. Preto sa niekedy označuje aj výrazom „slovný“ zmysel. Ide teda o základný zmysel, ktorý dávajú slová vo svojom kontexte. Mystický zmysel je dosť široký pojem. Označuje sa niekedy aj výrazom „duchovný“ zmysel a nie je ho možné oddeliť od literárneho zmyslu, lebo z neho vychádza. Slovný zmysel totiž vždy ostáva iba na úrovni základného významu slov v ich kontexte. Duchovný zmysel sa zameriava na odhalenie hlbšieho významu, ktoré slová dostávajú v istých širších súvislostiach. Prvým spôsobom na pohľad v týchto širších súvislostiach umožňuje delenie na Starý a Nový zákon. Prof. Anton Tyrol o ňom uvádza: „*Toto rozlíšenie vyjadruje na jednej strane kontinuitu medzi SZ a NZ, v dôsledku čoho starozákonné skutočnosti, prísľuby, symboly atď. nachádzajú svoje naplnenie v NZ, na druhej strane je však dôvodom istého napätia, ktoré vychádza z prevýšenia SZ Novým zákonom. V dôsledku tohto starozákonné skutočnosti musia byť brané v novozákonnom duchu, a nie vo svojom pôvodnom duchu, keď ide napr. o ich aplikáciu na duchovný život, modlitbu... To je vlastne tento hlbší kresťanský zmysel, o ktorom je reč. Teda už SZ možno čítať a rozumieť v novozákonnom zmysle.*“³ Tento spôsob interpretácie je použitý aj vo zvolenom príklade. Autor poznámky na okraji poukazuje na literárny zmysel. Synom, ktorého Boh povolal z Egypta, je izraelský národ a jeho vyslobodenie z egyptského otroctva opísané v Knihe Exodus. Avšak vo svetle novozákonných udalostí vidí v osobe tohto syna Ježiša Krista. Práve v tomto prípade je uplatnený duchovný zmysel, ktorý hľadá v slovách hlbší zmysel ([príloha 25](#), KB II, 405).

Podobný prípad exegetickej poznámky, ktorá poukazuje na duchovný zmysel textu, nachádzame v Jn mystickým zmyslom, predstavuje ho text v Jn 4,35: „*Zdvihnite oči vaše pohľadnite na krajiňi že se juž bělajú k žatvě.*“ Autor pri slove *žatvě* – *žatve* uvádza na okraji pod písmenom R latinský výraz *spiritualem* – *duchovní* (KB II, 526). Ide práve o poukaz na rozdiel medzi literárnym a duchovným zmyslom. Vlastný pôvod slova označuje žatvu v materiálnom význame. Autor však poukazuje na duchovnú žatvu – úrodu, ktorú má človek prinášať svojím životom. Aj v tomto prípade ide lektúru biblického textu vo svetle Kristovho

³ Porov.: TYROL, A.: *Všeobecný úvod do biblického štúdia*. Svit : KBD 2000, s. 81.

ohlasovania. Nejde však o porovnanie starozákonného a novozákonného zmyslu, ale ide o kresťanský zmysel v jeho aplikácii na duchovný život človeka.

Autor KB prináša aj geografické poznámky opäť s cieľom presnejšieho porozumenia textu. Takých miest je niekoľko. Pre ilustráciu vyberiem iba niekoľko. V Mt 9,9 pri povolaní mýtnika Matúša za apoštola píše: „*I když byl přešel odtud Ježíš, widěl člověka sedícího na mjtě Matúša ménem. A poweděl jemu: Pod' zamnú. A když powstal gissel za nym.*“ Za slovom *na mjte* = *na mýtnici* je na okraji pod písmenom M uvedená v latinčine poznámka *Capharnai* – *Kafarnauma*, čím sa lokalizuje udalosť povolania Matúša do tohto mesta (KB II, 413). Podobný príklad nájdeme v Mk 6,1 čítame: „*A kdiž wyše odtud, gissel do włásti swej: i následowali ho Učedlnici jeho.*“ Pri slove *odtud* = *odtiaľ* je na okraji pri písmene E v latinčine uvedené *ex Capharnaum* – *Kafarnauma*. Pri slove *wlásti swej* je na okraji pri písmene F v latinčine uvedené *Nazareth* – *Nazaret* (KB II, 452).

Osobitným typom sú poznámky obsahujúce chronologické údaje. Vyskytujú sa predovšetkým v evanjeliových textoch. Ich zvláštnosť spočíva v tom, že podávajú dva chronologické údaje. Prvým je rok, kedy sa daná udalosť odohrala od Stvorenia sveta a ide o židovské počítanie. Druhým je rok podľa všeobecného počítania rokov na základe gregoriánskeho kresťanského kalendára.

Významným prvkom židovského kalendára bol letopočet. Avšak Židia mali rôzne spôsoby počítania letopočtu na základe hlavných udalostí z ich dejín: útek z Egypta, nástup prvého kráľa na trón, návrat z Babylonského zajatia. Tento spôsob sa využíval od roku 312 pred naším letopočtom až do 12. storočia. Neskôr začali používať datovanie A.M., po latinsky „*Anno Mundi*“ (rok sveta), ktoré je datované od stvorenia sveta, ktoré sa podľa ich kalendára udialo 3760 rokov a 3 mesiace pred naším letopočtom. Podľa niektorých najnovších vysvetlení sa toto počítanie odvíja nie od stvorenia sveta, ale od stvorenia Adama. Keď chceme zistiť, ktorý je rok podľa židovského kalendára, treba pripočítať k roku nášho letopočtu 3761.

Až do konca 16. storočia sa roky počítali podľa juliánskeho kalendára. Rimania sa až do reformy kalendára Júliom Cézarom riadili mesačným rokom, v ktorom sa striedali roky s 355 a 377 alebo 379 dňami. Kalendár prevzali od Egyptanov. Július Cézar ho v roku 46 pred naším letopočtom upravil. Po ňom dostal aj pomenovanie a platil až do konca 16. storočia, keď ho zdokonalil pápež Gregor XIII. a rozšíril takmer do celého sveta. Kresťanský letopočet sa počíta od narodenia Krista. Pred zavedením kresťanského kalendára bol poverený opát rímskeho kláštora Dionýzius okolo roku 497, aby zistil, kedy presne sa Kristus narodil. Podľa jeho výpočtov to bolo pred 525 rokmi, t. j. roku 753 od založenia Ríma. Dnes sa podľa

historických a astronomických výpočtov odborníci zhodujú v tom, že Kristus sa narodil o niekoľko rokov skôr približne v roku 7-6 pred naším letopočtom.

Otázkou je, či sa autor poznámok riadi židovským počítaním kalendára, keď taktiež používa skratku A.M. (Anno Mundi). V staroveku a v stredoveku sa aj kresťanskí autori pokúšali používať podobný systém, aký požívali Židia a stanovili tzv. Anno Mundi. Napríklad Hieronym datoval stvorenie do roku 5199 pred Kr., Béda Ctihodný 3952 pred Kr., Byzantsko-grécky kalendár vychádzal z tzv. konceptu *etos kosmou*, ktorý datoval stvorenie do roku 5509. Z ktorého počítania vychádzal autor poznámok, keď používa výraz Anno Mundi? Na odpoveď použijem text, ktorý sa nachádza v Mt 3,1: „*Ale v tých dňoch prišiel Ján Krstiteľ ohlasujúci na púšti júdskej.*“ Za slovom *v tých dňoch* je uvedená hviezdička, ktorá sa nachádza aj na okraji textu, pri ktorom je v latinčine uvedené: *Anno M. 4032 inchoato. aerae vulg. 28 vertente – Začínajúci rok sveta 4032 podľa všeobecného letopočtu prebiehajúceho roku 28.* Keď urobíme matematickú operáciu 4032-28 dostaneme 4004 a pridáme k roku, ktorý je rokom narodenia Krista. Rok 4004 by mal byť rokom od stvorenia sveta. Ale z príkladov, ktoré som ponúkol, žiaden nezodpovedá uvedenému roku. Na pomoc nám prichádza James Ussher (1581-1656). Tento anglický arcibiskup a írsky primas v rokoch 1625 až 1656 sa preslávil predovšetkým tým, že v roku 1650 vydal *Annales veteris testamenti, a prima mundi origine deducti* - Kroniky Starého zákona odvodzujúce pôvod sveta. V tomto diele vypočítal dátum stvorenia sveta na nedeľu 23. októbra 4004 pr. Kr. a synchronizoval ho s rokom 710 juliánskeho kalendára. Už spomínaný James Ussher umiestnil narodenie Krista do roku 4 pred naším letopočtom. Pre úplnosť je však potrebné dodať, že Ussher prebral celý systém chronológie od jezuitu, ktorý sa volal Dionýsius Petavius (1583-1652), ktorý ju vypracoval 23 rokov pred ním v roku 1627 v diele *Opus de doctrina temporum*.⁴

Hoci dnes možno tento dátum pôsobí úsmevne, išlo skutočne o mimoriadny výkon, ktorý bol založený na vynikajúcej znalosti Biblie, histórie a jazykov. James Ussher vychádzal predovšetkým z hebrejského textu, ale aj samaritánskeho Pentateuchu a etiópskych prekladov Biblie. Už vtedy stanovil smrť Alexandra Veľkého na rok 323 pred Kr. a Júlia Céзара na rok 44 pred Kr., čo zodpovedá aj súčasným výpočtom. Preto aj autor poznámky vychádza z výpočtu Jamesa Usshera a začiatok účinkovania Jána Krstiteľa kladie do roku 28 nášho letopočtu, tzn. 4032 od stvorenia sveta ([príloha 26](#), KB II, 406).

⁴ Porov.: McCARTHY, D. P.: *The Biblical Chronology of James Ussher*. In: *Irish Astronomical Journal*, 1997, 24(1), s. 75.

Podobné využitie letopočtu predstavuje text v Mt 2,1, ktorý je dôležitým údajom z hľadiska stanovenia roku narodenia Krista: „*Když sa byl protož narodil Ježiš w Betleheme Júdském za dnůw Heródesa krála, hle tré krále od východu slúnka prišli do Jeruzaléma.*“ Za slovom *krála* = *kráľa* je na okraji pod písmenom F v latinčine uvedená táto poznámka: *Regni ejus ann. 36 editionis Julianae 41. Per Julium 4709, M. 4000, ante aeram vulgarem 4 – Jeho kráľovstvo trvalo 36 rokov, podľa Juliánskeho kalendára od roku 41. Podľa (kalendára) Júlia (Cézara) sa Kristus narodil v roku 4709, teda v roku 4000 od stvorenia sveta, v roku 4 pred všeobecným letopočtom.* Vo svojej poznámke teda autor podáva tri údaje. Prvým je rok narodenia Krista podľa Juliánskeho kalendára, druhým je rok podľa „Ussher-Petavianus“ chronológie a napokon tretím je rok podľa gregoriánskeho kalendára. Poznámka prezrádza znalosť nie celkom správneho výpočtu opáta Dionýzia z 5. storočia (KB II, 405). Pri tomto verši Mt 2,1 sa ešte zastavím. Autor v ňom totiž uvádza výraz *tre králi* – *traja králi*, ktorý nezodpovedá latinskému textu, ktorý používa označenie *magi* – *mudrci*. Pravdepodobne dal prednosť domácemu rozšírenému použitiu termínu „traja králi“ pred oficiálnym prekladom.

Sumár k jednotlivým kapitolám

Pred každou jednotlivou kapitolou sa vždy nachádza krátky sumár celej kapitoly. Nemá charakter exegetický, ale deskriptívny, tzn. v krátkosti zhrňuje obsah celej kapitoly, pričom jej obsah je rozdelený do jednotlivých bodov, ktorých počet nie je jednotný. Podľa Vladimíra Gregora ide o vplyv z Poľska, kde sa tento spôsob zostavenia biblického textu zachoval až dodnes. Týmto prameňom mohla byť podľa niektorých tzv. Biblia Leopoldy⁵ (niekedy sa nazýva aj Krakovská Biblia), katolícky preklad Biblie z roku 1561, pre ktorý bola východiskom Vulgáta. Nevieme, kto vyhotovil preklad. Už od roku 1556 sú známe ručné prepisy Nového zákona tejto Biblie. Biblia Leopoldy obsahovala rozdelenie Biblie iba na kapitoly, nie na verše. Je to pochopiteľné, lebo dnešné rozdelenie na kapitoly a verše je pomerne nové. Prvým, kto rozdelil text na hlavy, bol Štefan Langton, kancelár Parížskej univerzity a neskôr kardinál v Canterbury (†1228). V roku 1528 Sante Pagnini di Lucca tieto kapitoly ešte rozdelil na terajšie verše Starého zákona a pre Nový zákon to urobil až v roku 1555 Robert Estienne. Prekladu Biblie Leopoldy sa už v tom čase vyčítalo použitie zastaraného slovníka a vplyv českých prekladov Biblie. Vynikala bohatými ilustráciami. Pred každou kapitolou biblickej knihy sa nachádzal krátky súhrn obsahu príslušnej kapitoly. Po stranách textu obsahovala odkazy na iné knihy Svätého písma, avšak bez použitia značiek,

⁵ Pomenovanie Leopoldy dostala Biblia podľa kňaza Jana Nicza, ktorý mal pseudonym Leopoldita, lebo pochádzal z Lvova. On urobil úpravy pred druhým vydaním tejto Biblie v roku 1575.

ako to vidíme v prípade KB. Ako ilustráciu uvádzam úvodnú stranu Evanjelia podľa Marka ([príloha 27](#)).⁶ Biblia Jakuba Wujka neobsahuje spomenutý súhrn pred začiatkom kapitoly, preto zostáva neisté, či išlo o vplyv tejto Biblie.

Bibliu Leopoldy nahradil čoskoro iný preklad poľského jezuitu Jakuba Wujka (1541-1597), keď v roku 1593 vyšiel Nový zákon, ale v úplnosti vyšiel až v roku 1599 a to na základe Klementínskej Vulgáty harmonizovaného s vtedy známymi gréckymi textami zo 16. storočia, ako aj hebrejskými textami. Tento preklad vyšiel na základe dovoľenia Svätej Stolice. Jakub Wujek zomrel už v roku 1597, preto dokončenie prekladu a predovšetkým korektúry urobili už ďalší. Avšak podľa pôvodného autora prekladu dostala aj pomenovanie Biblia Jakuba Wujka. Tento preklad bol 367 rokov hlavným poľským katolíckym prekladom Biblie. V súčasnosti ju nahradila Biblia tisícročia, ktorá sa prvýkrát objavila v roku 1965 a postupne vyšli jej nové revidované vydania. Nedostal som sa síce k novozákonným textom Biblie Wujka, preto v prílohe uvádzam ukážku starozákonnej knihy Genezis. Systém poznámok je podstatne odlišný od KB. Biblia Wujka je už rozdelená na kapitoly a verše. Na rozdiel od KB všetky poznámky uvádza v poľskom jazyku, nechýbajú dokonca hebrejské slová. Naopak, chýba už spomenutý krátky sumár na začiatku kapitoly. Biblia Wujka obsahuje zreteľné odvolávky na hebrejský a grécky text. Výslovne uvádza hebrejské a grécky typy písma. Podľa môjho názoru celkové usporiadanie strán, organizácia, výber a spôsob uvádzania poznámok je značne odlišný od KB, čo vzdiaľuje tento poľský preklad od KB ([príloha 28](#)).⁷ Je na poľských spoluautoroch projektu, aby potvrdili dané tvrdenie.⁸

Je potrebné urobiť bližšie porovnanie a porovnať možný vplyv Kralickej Biblie na zostavenie prekladu KB, čoho som sa dotkol skutočne len okrajovo. Zdá sa, že spôsob uvádzania poznámok na okraji by mohol byť podobný, aký bol neskôr použitý aj v KB.

Teraz sa v krátkosti pozrieme na charakter súhrnu jednotlivých kapitol, ktorý používa KB v Novom zákone. Ako už bolo spomenuté vyššie, nejde o exegetické poznámky, ale o akýsi stručný sumár obsahu každej kapitoly niekedy s jemným pedagogickým zameraním. Súhrn je rozdelený na jednotlivé časti rímskymi číslicami I., II., III., IV. atď., v závere každej

⁶ Porov.: LEOPOLITA: Biblia to iest Xięgi Starego y Nowego Zakonu na polski ięzyk z pilnością według łacińskiej Bibliy od Kościoła Krześciańskiego powszechnego przyięty, nowo wyłożona. In: Polska Biblioteka Internetowa. Dostupné na <http://www.pbi.edu.pl/site.php?s=NTY1NWJiYjgwOTY4&tyt=Biblia&aut=&x=0&y=0> zo dňa 17. 07. 2009.

⁷ Porov.: WUJEK J.: Biblia to jest Księgi Starego y Nowego Testamentu. In: Polska Biblioteka Internetowa. Dostupné na <http://www.pbi.edu.pl/site.php?s=ZGZhMzMzMyMGUwOTMl&exact=1&aut=Wujek+Jakub> zo dňa 17. 07. 2009.

⁸ Porov.: GREGOR, V.: *Die Kamaldulenser - Bibel – eine als Manuskript erhaltene Bibelübersetzung aus der Mitte 18. Jahrhunderts: Initiator, Entstehungsort, Übersetzer und die Frage ihrer Zweckbestimmung.*, s. 969.

časti je označený verš, kde príslušná časť začína, pričom aj v samotnom texte je toto miesto označené rímskou číslicou. ([príloha 29](#), KB II 472).

Porovnanie biblických textov

V tejto štúdii som už spomenul Klementínsku Bibliu. Jej oficiálny názov *Biblia Sacra Vulgatae Editionis Sixti Quinti Pontificis Maximi iussu recognita atque edita* bol až do roku 1979 oficiálnym textom rímskokatolíckej liturgie. Tridentský koncil ako reakciu na spochybňovanie kanonicity niektorých biblických kníh potvrdil latinský text Vulgáty a následne pápež Sixtus V. (1585-1590) na základe vydania Roberta Stephana v súlade s vtedy známymi gréckymi rukopismi vydal tzv. Sixtínsku Vulgátu. Keďže však obsahovala mnohé tlačové nepresnosti čoskoro ju nahradilo nové vydanie, o ktoré sa pričínil pápež Klement VIII. (1592-1605). Preto dostala názov Sixto-klementínska alebo len jednoducho Klementínska Biblia a pápež Klement VIII. ju vydal v troch vydaniach v rokoch 1592, 1593 a 1598. Až v roku 1979 ju nahradila tzv. Nová Vulgata alebo aj Neo-Vulgata. Komisiu na jej vydanie vytvoril už v roku 1965 pápež Pavol VI. Nový zákon bol pripravený v roku 1971 a celá Vulgata v spomínanom roku 1979. V roku 1986 vyšlo jej druhé vydanie. Latinský text je na základe inštrukcie *Liturgicam Authenticam* z roku 2001 stále nevyhnutný pre liturgické texty v latinskom obrade Katolíckej cirkvi.

V nasledujúcej tabuľke v jednotlivých stĺpcoch prinášam krátke porovnanie analyzovaných biblických veršov v tejto štúdii s vydaním Kralickej Biblie, Biblie Wujka a Klementínskej Biblie.

Verš	KB	Kralická Bible	Biblia Wujka	Klementínska Vulgáta
Mt 1,20	<i>Józeffe Synu Dáwida, neboj se wziti Maryu, Manželku twú: nebó čo sa vo ni počalo, z Ducha Swatého jest.</i>	<i>Jozefě synu Davidův, neboj se přijíti Marie manželky své; nebo což v ní jest počato, z Ducha svatého jest.</i>	<i>Józefie, synu Dawidów, nie bój się przyjąć Maryi, małżonki swej; albowiem co się w niej poczęło, z Ducha Świętego jest.</i>	<i>Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.</i>
Mt 2,1	<i>Když sa byl protož narodil Ježiš w Betleheme Júdském za dnůw Heródesa krála, hle tré krále od východu slúnka prišli do Jeruzaléma.</i>	<i>Když se pak narodil Ježiš v Betlémě Judově, za dnů Herodesa krále, aj, mudrci od východu slunce přijeli do Jeruzaléma,</i>	<i>Gdy więc narodził się Jezus w Betlejem Judzkim, za dni króla Heroda; oto Mędrcy ze Wschodu przybyli do Jerozolimy</i>	<i>Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Jerosolymam</i>
Mt 2,15	<i>Z Āgypta powolal sem Syna mého.</i>	<i>Z Egypta povolal jsem Syna svého.</i>	<i>"Z Egiptu wezwalem Syna mojego."</i>	<i>Ex Āgypto vocavi filium meum.</i>

Mt 3,1	<i>Ale v tých dňoch prišiel Ján Krstiteľ ohlasujici na púšti júdskej.</i>	<i>V těch pak dnech přišel Jan Křtiteľ, káže na poušti Judské</i>	<i>W owe zaś dni przyszedł Jan Chrzciciel, kążąc na pustyni judzkiej</i>	<i>In diebus autem illis venit Joannes Baptista praedicans in deserto Judaeae</i>
Mt 8,22	<i>A Ježiš poweďel jemu: Nasleduj mňa, a zanechaj mrtvych pochowawati swych mrtvych.</i>	<i>Ale Ježiš řekl jemu: Pojď za mnou, a nech, ať tam mrtví pochovávají mrtvé své.</i>	<i>I rzeł mu Jezus: Pójdź za mną, a umarłym zostaw grzebanie umarłych swoich.</i>	<i>Jesus autem ait illi : Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.</i>
Mt 9,9	<i>I když byl přešel odtud Ježiš, widěl člověka sedícího na mítě Matúša ménem. A poweďel jemu: Pod' zamnú. A když powstal jišel za nim.</i>	<i>A jda odtud Ježiš, uzřel člověka sedícího na cle, jménem Matouše. I dí mu: Pojď za mnou. A on vstav, šel za nim.</i>	<i>A gdy Jezus szedł stamtąd, ujrzał człowieka, siedzącego przy cle, imieniem Mateusz. I rzeł mu: Pójdź za mną. A wstawszy poszedł za nim.</i>	<i>Et, cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi : Sequere me. Et surgens, secutus est eum.</i>
Mk 1,32	<i>Ale kdiž byl večer po západu slůnka prinášali k němu všeckych tele majících i s d'abélstwim obsednutíh.</i>	<i>Večer pak již při západu slunce, nosili k němu všekky nemocné i d'ábelníky.</i>	<i>Gdy zaś nastal wieczór, i słońce zaszło, przynosili do niego wszystkich źle się mających i opętanych.</i>	<i>Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes.</i>
Mk 6,1	<i>A kdiž wyše odtud, jišel do włásti swej: i následowali ho Učedlnici jeho.</i>	<i>I vyšel odtud a přišel do vlasti své, a šli za nim učedlníci jeho.</i>	<i>A odszedłszy stamtąd, przyszedł do ojczyzny swojej, i szli za nim uczniowie jego.</i>	<i>Et egressus inde, abiit in patriam suam : et sequebantur eum discipuli sui</i>
Lk 1,23	<i>A stalo sa, hned jak sa vyplnili dny službi jeho, odešel do domu swého.</i>	<i>I stalo se, když se vyplnili dnové konání úřadu jeho, odšel do domu swého.</i>	<i>I stało się, gdy się wypełniły dni urzędu jego, odszedł do domu swego.</i>	<i>Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam</i>
Jn 3,3	<i>Amen, Amen powidám tebe, nenarodily sa kdo znowu, némože widěti královstwi Boži.</i>	<i>Amen, amen pravím tobě: Nenarodí-li se kdo znovu, nemůž viděti království Božího.</i>	<i>Zaprawdę, zaprawdę mówię tobie: Jeśli się kto na nowo nie odrodzi, nie może oglądać królestwa Bożego.</i>	<i>Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.</i>
Jn 3,21	<i>Ale kdo čini práwdu jide k světlu, aby sa zjawowali skutki jeho, nebo w Bohu učiněné su.</i>	<i>Ale kdož činí pravdu, jde k světlu, aby zjevení byli skutkové jeho, že v Bohu učiněni jsou.</i>	<i>Lecz kto czyni prawdę, przychodzi do światłości, aby się okazały sprawy jego, że w Bogu są uczynione.</i>	<i>Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.</i>
Jn 4,35	<i>Zdvihnite oči vaše pohlédnite na krajiňi že se juž bělajú k žatvě.</i>	<i>Pozdvihněte oči vašich, a patřte na krajiny, žeť se již bělejí ke žni.</i>	<i>Podnieście oczy wasze, a popatrzcie na pola, że białe już są do żniwa.</i>	<i>Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem.</i>
Jn 21,17	<i>Póweďel mu potreti: Šymone, syn Jónúw miluješly mňa? Zarmutil sa Petr, že mu potreti poweďel, miluješly</i>	<i>Řekl jemu po třetí: Šimone Jonášův, miluješ-li mne? I zarmoutil se Petr</i>	<i>Rzeczł mu po raz trzeci: Szymonie, synu Jana! Milujesz mię? Zasmucił się</i>	<i>Dicit ei tertio : Simon Joannis, amas me ? Contristatus est</i>

	<i>mňa? Y poweděl mu: Pane, ty všecky věci znáš: ty wiš, že teba milujem. Poweděl mu: Pas owce mé.</i>	<i>proto, že jemu řekl po třetí: Miluješ-li mne? A odpověděl jemu: Pane, ty znáš všechno, ty wiš, že tě miluji. Řekl jemu Ježíš: Pasiž owce mé.</i>	<i>Piotr, že mu trzeci raz rzeł: Milujesz mię? i rzeł mu: Panie, ty wszystko wiesz; ty wiesz, że cię miuję, Rzecz mu: Paś owce moje mé.</i>	<i>Petrus, quia dixit ei tertio : Amas me ? et dixit ei : Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te. Dixit ei : Pasce oves meas.</i>
Sk 1,12	<i>Tedy sa nawrátli do Jeruzaléma od hori, která sa menuje Oliwétská, která jest wedlé Jeruzaléma, jedného dňa.</i>	<i>Tedy navrátli se do Jeruzaléma od hory, jenž slove Olivetská, kteráž jest blízko Jeruzaléma, vzdáli cesty jednoho dne svátečního.</i>	<i>Wtedy wrócili do Jeruzalem z góry, zwanej Oliwną, która jest blisko Jeruzalem, odległa o drogę szabat.</i>	<i>Tunc reversi sunt Jerosolymam a monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, sabbati habens iter.</i>
Sk 1,13	<i>A kdiž byli wešli do príbytku, wystúpili tam, kde zostávali Petr a Ján, Jakub i Ondrej, Filip a Tomáš, Bartholoméj i Matúš, Jakub Alffeúw a Symon Zelótes, i Júdas Jákubúw.</i>	<i>A když přišli domů, vstoupili do vrchního příbytku domu, kdež přebývali, i Petr i Jakub, i Jan a Ondřej, Filip a Tomáš, Bartolomij a Matouš, Jakub Alfeúw a Šimon Zelótes a Judas bratr Jakubův.</i>	<i>A gdy weszli do wieczernika, wstąpili, gdzie przebywali Piotr i Jan, Jakub i Andrzej, Filip i Tomasz, Bartłomiej i Mateusz, Jakub Alfeusza i Szymon Zelotes, i Juda Jakubów.</i>	<i>Et cum introissent in coenaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus, et Joannes, Jacobus, et Andreas, Philippus, et Thomas, Bartholomæus, et Matthæus, Jacobus Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi.</i>
Sk 2,47	<i>Ale Pán rozmnožowal každodénně tych, který by měli spasený byti k tomu též.</i>	<i>Pán pak přidával církvi na každý den těch, kteříž by spaseni byli.</i>	<i>Pan zaś co dzień pomnażał liczbę tych, co mieli być zbawieni.</i>	<i>Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in idipsum.</i>
Flm 11	<i>...který tebe někdy užitečný byl, ale wčil, i mně, i tebe užitečný jest.</i>	<i>...kterýž byl někdy tobě neužitečný, ale nyní tobě i mně velmi užitečný, jehožť jsem odeslal.</i>	<i>...który tobie kiedyś był nieużyteczny, teraz zaś i mnie i tobie jest pożyteczny,</i>	<i>...qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis</i>
Flm 18	<i>A jesli wolać ubližil tebe, aneb wolać dlužen jest, to mně pripíš.</i>	<i>Jestližeť pak v čem ubližil, anebo jest-liť co dlužen, to mně přičti.</i>	<i>A jeśli czym wyrządził ci szkodę albo co winien, mnie to poczytaj.</i>	<i>Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.</i>

Prvý pohľad skutočne na niektorých miestach približuje KB viac k prekladu Kralickej Biblie než k iným prekladom. Je však potrebné mať na pamäti, že v roku 1677 (Nový zákon, v rokoch 1712 a 1715 Starý zákon) vyšla v Čechách *Bible svatováclavská*, ktorá bola katolíckym prekladom, ktorý pripravili jezuiti práve podľa vzoru Sixto-klementínskej Biblie. Išlo o reakciu na vydanie Kralickej Biblie, ktorú jezuiti po jazykovej stránke chválili, ale nesúhlasili s mnohými komentármi. V ďalšom budúcom výskume KB je potrebné zamerať

pozornosť aj na túto oblasť, aj keď jestvujú názory, že KB sa svojím prekladom odlišuje aj od Svätováclavskej Biblie.⁹

Záver

Uvedená štúdia predstavuje krátky pohľad do poznámkového aparátu, ako aj niektorých okolností, ktoré mohli zohrávať určitý vplyv pri zostavovaní prekladu a poznámok KB. V samotnom texte som uviedol niektoré otvorené otázky, ktoré si žiadajú ďalšie štúdium. Ide predovšetkým o možný vplyv českých prekladov – konkrétne Kralickej Biblie a poľských prekladov – Biblie Leopoldy a Biblie Wujka. Vzhľadom na charakter poznámok, je potrebné zdôrazniť, že preklad KB ako celok mal ambíciu výrazne prispieť k zvýšeniu biblického povedomia, ktoré, ako sme videli predovšetkým na poľských a českých prekladoch, mali už svoju vysokú úroveň v okolitých krajinách. Iste, KB svojou úpravou textu a celkovým charakterom nedosahuje stupeň okolitých prekladov svojej doby a ostal rukopisom. Napriek tomu však predstavuje významný posun dopredu v duchovnom a kultúrnom formovaní duchovenstva i celého slovenského národa.

Doc. PaedDr. ThDr. František Trstenský, PhD.

Teologický inštitút TF KU Spišská Kapitula

Spišské Podhradie

f.trstensky@centrum.sk

⁹ Tak to uvádza Ján Ďurica v článku *Kamaldulská Biblia – prvý slovenský preklad v európskom kontexte*. Dostupné na: <http://www.jezuiti.sk/admin/dok/47fc2d8f6c109.pdf> zo dňa 07. 05. 2010.